

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА
МИНИСТАРСТВО ЦИВИЛНИХ ПОСЛОВА

**КУЛТУРНА И ДРУШТВЕНА
ИСТОРИЈА НАРОДА
БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ**

НАСТАВНИ ПЛАН И ПРОГРАМ
ЗА ПРЕДМЕТЕ ДОПУНСКЕ НАСТАВЕ
У ОСНОВНОЈ И СРЕДЊОЈ ШКОЛИ

За дјецу у иностранству

Српски језик

Сарајево, јуни 2005.

Издавач: Министарство цивилних послова Босне и Херцеговине

За издавача: Др. Сафет Халиловић

Уредник: Есма Хаџагић

Технички уредник: Нелмедин Колубара

Лектор: Др. Младенко Саџак

Коректура: Нелмедин Колубара

Штампа: Просперитет д.д. Сарајево

За штампарију: Сеад Рамовић, директор

Тираж: 1000 примјерака

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

371.3:376.7(=163.41/43*)

KULTURNA i društvena istorija naroda Bosne i Hercegovine : nastavni plan i program za predmete dopunske nastave u osnovnoj i srednjoj školi za djecu u inostranstvu. - Sarajevo : Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine, 2005. - 81 str. ; 23 cm

Na nasl. str.: Srpski jezik. - Tekst ćir.

COBISS.BH-ID 14365702

У складу са чланом 33. Оквирног закона о основном и средњем образовању у Босни и Херцеговини, Савјет министара Босне и Херцеговине је, на приједлог Министарства цивилних послова Босне и Херцеговине, утврдио Комисију за израду наставног плана и програма за предмете допунске наставе у основној и средњој школи.

Комисија, састављена од експерата из сва три конститутивна народа, све је одлуке донијела консензусом.

Министар цивилних послова Босне и Херцеговине одобрава овај наставни план и програм за употребу у допунској настави за нашу дјecu у иностранству.

Овај пројекат је финансирало Министарство цивилних послова Босне и Херцеговине.

САДРЖАЈ:

Уводно слово Министра цивилних послова Босне и Херцеговине	7
---	---

НАСТАВНИ ПЛАН И ПРОГРАМ ЗА ПРЕДМЕТЕ ДОПУНСКЕ НАСТАВЕ У ОСНОВНОЈ ШКОЛИ .....

- Језици и књижевности народа Босне и Херцеговине ...	10
- Музичка култура	28
- Ликовна култура	40
- Познавање природе и друштва	50
- Историја	55
- Географија	58

НАСТАВНИ ПЛАН И ПРОГРАМ ЗА ПРЕДМЕТЕ ДОПУНСКЕ НАСТАВЕ У СРЕДЊОЈ ШКОЛИ .....

- Језици и књижевности народа Босне и Херцеговине ...	62
- Музичка култура	71
- Ликовна култура	78
- Историја	81
- Географија	84

Уводно слово Министра цивилних послова Босне и Херцеговине

Пред вама је наставни план и програм за предмете допунске наставе за основну и средњу школу. Нјегова је функција да буде оријентир наставницима и ученицима допунских школа за дјецу, држављане Босне и Херцеговине, који живе диљем свијета, привремено или стално, а желе путем допунског образовања стећи основне информације о културној и друштвеној историји своје домовине, односно земљи свога поријекла.

Овај план и програм такође може послужити и свима другима који су заинтересирани за изучавање културног идентитета Босне и Херцеговине.

У овим курикулумима су наставни садржаји презентирани појединачно по предметима, којих је шест у основној и пет у средњој школи, али се изучавају у оквиру једног предмета којег смо назвали “Културна и друштвена историја народа Босне и Херцеговине”. Разлог је у чињеници да савремено вредновање образовања по исходима учења и стеченим вјештинама, а не по меморисању чињеница, захтијева креативност и наставника и ученика. Научне спознаје се испреплићу, свако појединачно откриће има опће посљедице, тако да је данас образовању непримјерен било какав облик крутости.

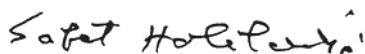
Курикулуме су приредили и концензусом усвојили експерти, изабрани од надлежних власти из свих дијелова Босне и Херцеговине. Као полазни оријентир експерти су имали Заједничка језгра наставних планова и програма за основно и опће средње образовање у Босни и Херцеговини, усвојена 2003. године.

Израда Наставног плана и програма за предмете допунске наставе је почетни корак Босне и Херцеговине у реализацији жеље да својој дјечи у иностранству омогући стабилан линк са властитом или домовином предака, знајући да поштивање другог и различитог увијек подразумијева достојанство властитости. Темељно је људско право развијање и очување свога идентитета и интегри-

тета. План и програм допунске наставе је у том смислу потребно, али не и једино средство.

Као што знамо, образовање је никада завршена задатак. То је стални животни процес којег условљава људска жеља за одговорима, инкорпорирана у токове савременог друштва које се стално мијења. Исто тако, и овај курикулум није трајан и треба бити дорађиван у складу са резултатима које Босна и Херцеговина буде постизала на путу утемељења ефикасног, одговорног и у свијету признатог властитог образовног система.

Министар цивилних послова
Босне и Херцеговине
Др. Сафет Халиловић

КУЛТУРНА И ДРУШТВЕНА ИСТОРИЈА НАРОДА БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

Наставни план и програм за предмете дојунске наставе у основној школи

НАСТАВНИ ПЛАН

Рег. бр.	Наставни предмети	Годишњи број часова по разредима							
		I/ II	II/ III	III/ IV	IV/ V	V/ VI	VI/ VII	VII/ VIII	VIII/ IX
1.	Језици и књижевности народа Босне и Херцеговине	46	46	46	46	46	46	46	46
2.	Музичка култура	10	10	10	10	6	6	6	6
3.	Ликовна култура	8	8	8	8	4	4	4	4
4.	Познавање природе и друштва	8	8	8	8	-	-	-	-
5.	Историја	-	-	-	-	10	10	10	10
6.	Географија	-	-	-	-	6	6	6	6
С В Е Г А		72	72	72	72	72	72	72	72

**НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ПРЕДМЕТЕ
ДОПУНСКЕ НАСТАВЕ У ОСНОВНОЈ ШКОЛИ**

У оквирима предмета *Културна и друштвена историја народа Босне и Херцеговине*, кроз програмске садржаје из језика, књижевности, историје, географије, природе и друштва те музичке и ликовне умјетности, ученици стичу темељна сазнања из суштинских, међусобно условљених и повезаних историјских процеса и појава који обиљежавају свеукупну историју народа, Срба, Хрвата и Бошњака, у Босни и Херцеговини. Упознавање различитих култура и традиција, основних појмова из умјетности, незаобилазних чињеница везаних за три националне заједнице, задаци су који ће се уз помоћ предложених наставних садржаја лакше и обухватније савладавати и прихватати.

**ЈЕЗИЦИ И
КЊИЖЕВНОСТИ
НАРОДА БОСНЕ И
ХЕРЦЕГОВИНЕ**

Разред	Годишњи број часова	Почетно читање и писање	Књижевност	Језик	Култура изражавања	Медијска култура
I	46	34	4	5	3	-
II	46	5	17	12	10	2
III	46	13	17	7	7	2
IV	46	7	20	10	7	2
V	46	-	23	11	10	2
VI	46	-	23	11	10	2
VII	46	-	23	14	7	2
VIII	46	-	23	11	10	2
IX	46	-	23	11	10	2

**КЊИЖЕВНОСТ - ИЗБОР ТЕКСТОВА
ОД I - V РАЗРЕДА
ПРЕПОРУЧУЈУ СЕ ТЕКСТОВИ СЉЕДЕЋИХ
ПИСАЦА:**

Бранко Ћопић
Мирослав Антић
Стеван Раичковић
Иво Андрић
Драган Кулиџан
Насиха Капиџић-Хаџић
Енес Кишевић
Ахмет Хромацић
Шукрија Панџо
Исмет Бекрић
Луко Паљетак
Звонимир Балог
Весна Парун
Мато Ловрак
Ивана Брлић Мажуранић
Густав Крклец
Владимир Назор
Народне пословице
Народне загонетке
Народне приповјетке
Народна басна
Народна бајка

**ПОСЕБНО ПРОУЧАВАЊЕ
СРПСКЕ
КЊИЖЕВНОСТИ
I - V РАЗРЕД**

1. Душко Радовић
2. Григор Витез
3. Љубивоје Ршумовић
4. Мира Алечковић

5. Мирослав Антић
6. Стеван Раичковић
7. Иво Андрић
8. Стојанка Грозданов
9. Драган Кулиџан
10. Бранко Ћопић
11. Драган Лукић
12. Станко Ракита
13. Десанка Максимовић
14. Бранко Радичевић
15. Јован Јовановић Змај
16. Петар Кочић
17. Душан Костић
18. Добрица Ерић
19. Војислав Илић
20. Скендер Куленовић
21. Драган Колунџија
22. Рајко Петров Ного

**ПОСЕБНО ПРОУЧАВАЊЕ
ХРВАТСКЕ
КЊИЖЕВНОСТИ
I - V РАЗРЕД**

1. Славко Феминић
2. Звонимир Балог
3. Григор Витез
4. Луко Паљетак
5. Ратко Зврко
6. Дубравко Хорватић
7. Нада Ивeљић
8. Сунчана Шкрињарић
9. Весна Парун
10. Мате Ловрак
11. Ивана Брлић-Мажуранић
12. Владимир Назор

13. Иван Вања Рорић
14. Густав Крклец
15. Иван Кушан
16. Славко Колар
17. Аугустин Харамбашић
18. Добриша Цесарић
19. Драгутин Домајнић
20. Фран Галовић

**ПОСЕБНО ПРОУЧАВАЊЕ
БОШЊАЧКЕ
КЊИЖЕВНОСТИ
I - V РАЗРЕД**

1. Алија Дубочанин
2. Фериди Дураковић
3. Зејһир Хасић
4. Бисера Аликадић
5. Ениса Османчевић-Ђурић
6. Мирсад Бећирбашић
7. Мухидин Шарић
8. Ризо Џафић
9. Адван Хозић
10. Азра Алијичић
11. Џемалудин Латиф
12. Кемал Махмутефендић
13. Алија Исаковић
14. Скендер Куленовић
15. Есма Смајилбеговић
16. Ирфан Хорозовић
17. Ибрахим Кајан

I разред

ПОЧЕТНО ЧИТАЊЕ И ПИСАЊЕ

Почетно читање:

- Фаза цјеловитог препознавања
- Развијање гласовне осјетљивости
- Од гласа до ријечи - изговор по слоговима
- Провођење слова у глас
- Почетно читање

Развијање графомоторичких способности:

- Развијање еластичности покрета руке (слободно цртање у ограниченом простору)
- Писање различитих црта и линија
- Усвајање графичке структуре великих и малих штампаних слова.

КЊИЖЕВНОСТ:

Избор текстова:

ЈЕЗИК

Граматика

Реченица - ријеч; слог - глас - слово (разликовање без дефиниције)

Ортоепија (Правила исправног изговора)

Изговор гласова, ријечи, реченица.

Правопис / Ортографија (Правила исправног писања)

Велико слово на почетку и тачка на крају реченице.

КУЛТУРА ИЗРАЖАВАЊА

- Култура говорења
- Причање и препричавање на основу низа слика или постављених питања
- Разговор

II разред

ПОЧЕТНО ЧИТАЊЕ И ПИСАЊЕ

Усвајање великих и малих писаних слова.

Вјежбање уредног писања и усавршавање рукописа

КЊИЖЕВНОСТ

Књижевнотеоријски термини:

Упознавање с основним књижевнотеоријским појмовима и терминима (радња/фабула, лик, мјесто и вријеме)

Читање наглас и читање у себи

Препричавање

Избор текстова

Препорука за лектуру:

Бранко Ћопић, Жежева кућица

Насиха Капицић Хацић, Сјеница

Звонимир Балог, Мале приче о великим словима

ЈЕЗИК

Граматика

Реченица (изјавна, упитна, узвична - препознавање)

Ријеч

Глас

Именице (препознавање)

Ортографија и Ортоепија / правопис

Основни интерпункцијски знаци

Узвична и упитна реченица.

КУЛТУРА ИЗРАЖАВАЊА

Препричавање

Причање догађаја на основу низа слика

Култура говорења.

МЕДИЈСКА КУЛТУРА

Телевизија, филм, позориште (упознавање)

III разред

ПОЧЕТНО ЧИТАЊЕ И ПИСАЊЕ

Усвајање другог писма

Вјежбе уредног писања и усавршавање рукописа

КЊИЖЕВНОСТ

Књижевнотеоријски термини:

Поезија:

Стих, строфа, пјесма - на нивоу препознавања и именована

Проза:

Фабула (редослијед догађаја на разини препознавања и именована)

Ликови (главни и споредни)

Врсте:

Бајка, приповијетка, басна, игроказ, стрип - на нивоу препознавања

Избор текстова:

Препорука за лектуру:

Десанка Максимовић, Избор из поезије и прозе за дјецу
Бекрић, Јесен у граду

Парун, Мачак Џингискан и Мики Траси

ЈЕЗИК

ГраMATика:

Именице

Глаголи (препознавање)

Реченице по садржини (потврдне и одричне)

Реченице по саставу (просте и сложене) и њихово везивање

Ортоепија:

Интонација узвичних и упитних реченица.

Правопис / Ортографија:

Велико слово

Тачка, узвичник, упитник

Негација (рјечца “не” у одричним и рјечца “ли” у упитним реченицама)

Растављање ријечи на крају реда

КУЛТУРА ИЗРАЖАВАЊА

Култура разговарања (дијалог, монолог)

Препричавање

Причање

Описивање

МЕДИЈСКА КУЛТУРА

Телевизијске емисије

Анимирани и играни филм

Библиотека

IV разред

ПОЧЕТНО ЧИТАЊЕ И ПИСАЊЕ

Вјежбе уредног писања и усавршавања рукописа (преписивање, самосталне писмене вјежбе, одговори на питања, диктат)

КЊИЖЕВНОСТ**Књижевнотеоријски термини:**

Интерпретација књижевног текста

Ток / развој радње

Ликови

Врсте: бајка, басна, лирска пјесма

Избор текстова:

Препорука за лектуру:

Јован Јовановић Змај, Пјесме за дјецу
М. Ловрак, Влак у снијегу или Дружба Пере Квржице
А. Хромадић, Патуљак вам прича

ЈЕЗИК

Грамматика:

Именице
Глаголи
Придјиви (на нивоу препознавања)
Предикат и субјект (препознавање)

Ортоепија:

Рефлекси / замјене гласа “јат”: ијекавски и екавски изговор

Правопис (Ортографија):

Велико слово
Скупови ије/је
Скраћенице

КУЛТУРА ИЗРАЖАВАЊА

Препричавање
Причање
Описивање
Пословна комуникација и дописивање

МЕДИЈСКА КУЛТУРА

Филм:
Документарни - играни
Црно-бијели и филм у боји.

V разред

КЊИЖЕВНОСТ

Књижевнотеоријски термини:

Поезија:

Мотив и идеја

Ритам

Интонација

Пјесничка слика

Проза:

Тема и идеја (на разини именованја)

Фабула (хронолошки развој догађаја)

Лик (однос међу ликовима)

Драмски елементи у књижевном тексту (дијалог, монолог)

Избор текстова:

Препорука за лектуру:

Душко Радовић, Избор из поезије

Ивана Брлић-Мажуранић, Приче из давнине

Кемал Махмутефендић, Роман о новчићу

Народне приповијетке

ЈЕЗИК

Грамматика:

Проста реченица (уочавање функције ријечи у реченици)

Придјиви (описни, градивни, присвојни)

Глаголи и именице (проширивање знања)

Ортоепија:

Управни и неуправни говор

Правопис / Ортографија:

Управни и неуправни говор

Велико и мало слово (проширивање знања)

Писање присвојних придјева

КУЛТУРА ИЗРАЖАВАЊА

Препричавање с промјеном граматичког лица

Причање замишљеног догађаја

Описивање (предмета, ликова, опис унутрашњег и вањског простора, опис пејзажа)

Интерпретативно читање

МЕДИЈСКА КУЛТУРА

Филм (проширивање знања)

КЊИЖЕВНОСТ - ИЗБОР ТЕКСТОВА ОД VI ДО IX РАЗРЕДА ПРЕПОРУЧУЈУ СЕ ТЕКСТОВИ СЉЕДЕЋИХ ПИСАЦА:

Мирослав Антић

Светозар Ђоровић

Драган Лукић

Исидора Секулић

Јован Дучић

Војислав Илић

Алекса Шантић

Петар Кочић

Бранислав Нушић

Иво Андрић

Ахмет Хромацић

Хасан Кикић

Мак Диздар

Алија Дубочанин

Хамза Хумо

Муса Ћазим Ћатић

Зијо Диздаревић

Динко Шимуновић

Драгутин Тадијановић

Добриша Цесарић

Владимир Видрић

Тин Ујевић

Иван Горан Ковачић
Исак Самоковлија
Народна (усмена) књижевност
Народне епске пјесме
Народне лирске пјесме
Епско-лирске пјесме
Пословице
Загонетке
Здравице

ПОСЕБНО ПРОУЧАВАЊЕ
СРПСКЕ
КЊИЖЕВНОСТИ
VI - IX РАЗРЕД

1. Ђура Јакшић
2. Иво Андрић
3. Исак Самоковлија
4. Вук. С. Караџић
5. Ђорђо Сладоје
6. Бранко Ћопић
7. Светозар Ћоровић
8. Алекса Шантић
9. Бранислав Нушић
10. Исидора Секулић
11. Ненад Дивљан
12. Петар Кочић
13. Јован Дучић
14. Војислав Илић
15. Јанко Веселиновић
16. Мошо Одаловић
17. Лаза Лазаревић
18. Драган Лукић
19. Десанка Максимовић
20. Симо Матавуљ

**ПОСЕБНО ПРОУЧАВАЊЕ
ХРВАТСКЕ
КЊИЖЕВНОСТИ
VI - IX РАЗРЕД**

1. Пајо Канижај
2. Мирослав Крлежа
3. Антун Густав Матош
4. Перо Љубић
5. Илија Јаковљевић
6. Владимир Назор
7. Ђуро Судета
8. Динко Шимуновић
9. Никола Шоп
10. Јагода Трухелка
11. Драгутин Тадијановић
12. Ићан Рамљак
13. Данијел Драгојевић
14. Ђиро Трухелка
15. Добриша Цесарић
16. Веселко Короман
17. Тин Колумбић
18. Иван Горан Ковачић
19. Антун Бранко Шимић
20. Аугуст Шеноа
21. Владимир Видрић
22. Луцијан Кордић

**ПОСЕБНО ПРОУЧАВАЊЕ
БОШЊАЧКЕ
КЊИЖЕВНОСТИ
VI - IX РАЗРЕД**

1. Ирфан Хорозовић
2. Зуко Џумхур
3. Ћамил Сијарић
4. Дервиш Сушић
5. Хамза Хумо

6. Меша Селимовић
7. Нецад Ибришимовић
8. Скендер Куленовић
9. Мак Диздар
10. Ибрахим Кајан
11. Сеад Махмутефендић
12. Хаџем Хајдаровић
13. Зилхад Кључанин

VI разред

КЊИЖЕВНОСТ

Књижевнотеоријски термини:

Лирика - основна обиљежја

Епика - основна обиљежја

Основна стилска средства

Проза:

Облици казивања

Фабула и сиже

Врсте епских дјела

Избор текстова: видјети препоруке

Препорука за лектуру:

Бранко Ћопић, Орлови рано лете

Шукрија Панџо, Само још косови звиждућу

Динко Шимуновић, приповијетке у избору

ЈЕЗИК

Грамматика:

Реченица (проста и проширена)

Субјект, предикат и додаци

Промјењиве и непромјењиве врсте ријечи

Морфолошке особине промјењивих и непромјењивих
врста ријечи и основне граматичке категорије

Ортоепија:

Изговарање страних ријечи

Правопис:

Писање великог слова код географских назива састављених од више ријечи

Писање присвојних придјева изведених од властитих именица

Писање суперлатива

КУЛТУРА ИЗРАЖАВАЊА

Причање хронолошким редом

Причање измишљених догађаја и доживљаја

Описивање (ентеријер и екстеријер)

Портрет

Извјештавање о стварном или измишљеном догађају

МЕДИЈСКА КУЛТУРА

Позориште

Глумац, улога, лик

VII разред

КЊИЖЕВНОСТ**Књижевнотеоријски термини:**

Основне књижевнотеоријске и естетске особине лирског, епског и драмског дјела

Избор текстова:**Препорука за лектуру:**

Петар Кочић, Избор приповједака

Скендер Куленовић, Громово ђуле

Аугуст Шеноа, Повјестице

ЈЕЗИК

Граматика:

Глаголи (морфолошке и лексичке особине)

Ортоепија:

Изговор негације уз глаголске облике

Изговор футура првог

Правопис (Ортографија):

Писање негације уз глаголске облике

Писање облика у футуру првом

КУЛТУРА ИЗРАЖАВАЊА

Причање с кориштењем елемената композиције

Описивање динамичних и статичних појава у природи

Портрет лика из умјетничког дјела

МЕДИЈСКА КУЛТУРА

Стрип

VIII разред

КЊИЖЕВНОСТ

Књижевнотеоријски термини:

Лирика:

Проширивање знања о лирици (врсте: сонет, ода, балада, романса; љубавна, социјална, идилична...)

Стилске фигуре (метафора, алегорија, асонанца, алитерација; хумор: иронија, сатира...)

Епика:

Поетски мотиви и њихова функција

Фабула и композиција

Драма:

Трагично, комично

Избор текстова:

Препорука за лектуру:

Светозар Ђоровић, Стојан Мутикаша
Алија Хасагић Дубочанин, Лађарски пут
Д. Цесарић, Пјесме (избор)

ЈЕЗИК**Грамматика:**

Сложена реченица

Напоредне (или независно сложене) реченице

Зависно сложене реченице

Ортоепија:

Правилно изговарање сложених реченица

Правопис / ортографија:

Зарез у простој и сложеној реченици

Велико слово (понављање)

Употреба правописа и ријечника страних ријечи

КУЛТУРА ИЗРАЖАВАЊА

Причање о стварном или измишљеном догађају с описом
и дијалогом

Расправе о актуелним проблемима

МЕДИЈСКА КУЛТУРА

Интернет

IX разред

КЊИЖЕВНОСТ**Књижевнотеоријски термини:**

Проширивање знања о лирском, епском и драмском дјелу

Карактеризација ликова

Избор текстова:

Препорука за лектуру:

Иво Андрић, приповијетке (избор)

Мак Диздар, Камени спавач

Славко Колар, Бреза

ЈЕЗИК

Граматика:

Акценти (или нагласци)

Гласовне промјене

Језик као средство комуникације

Творба ријечи

Ортоепија:

Вјежбање: правилно изговорање акцената у ријечима и реченицама

Правопис / ортографија:

Реченични и правописни знакови (проширивање и вјежбање)

Састављено и растављено писање ријечи (проширивање и вјежбање)

КУЛТУРА ИЗРАЖАВАЊА

Интерпретативно читање различитих врста текстова и расправљање

Критички приказ филма, радијске, телевизијске емисије, позоришне представе

МЕДИЈСКА КУЛТУРА

Филм

МУЗИЧКА КУЛТУРА

ТЕМАТСКЕ ОБЛАСТИ

1. ПЈЕВАЊЕ И СВИРАЊЕ
2. МУЗИЧКЕ ИГРЕ
3. БРОЈАЛИЦЕ
4. СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ
5. ДЈЕЧИЈЕ МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО

РАЗРЕДНА НАСТАВА

I разред

1. ПЈЕВАЊЕ И СВИРАЊЕ

Дјечије пјесме и игре се уче на основу слушног примања (пјесме по слуху). Тако се врши и упознавање и извођење традиционалних народних пјесама народа и народности БиХ (бројалице, успаванке, пјесме за забављање, народна кола, народни напјевы из градске и сеоске средине (пјесме и народни обичаји, народне ношње)

А) дјечије пјесмице

- Лете, лете ласте (Јулио Марић - Насиха Капицић-Хацић)
- Завичају мој (Милорад Милић)
- Дом (Јаков Готовац)
- Мали ђачки валцер (Н. Херцигоња)
- Дјеца су војска најјача (Е. Арнауталић, - Велимир Милошевић)
- Дјеца расту (Асим Хорозић - Ивица Вања Рорић)
- Семафор, Асим Хорозић
- Кад би дјеци (Валериј Вања Гајић)

- Тика тика тачке, (Валериј Вања Гајић)
- Моја сестра млађа, (Зоран Шугић)

Б) Традиционалне пјесме

усјаванке

- Спавај сине (Мостар)
- Нина, нина, бијела голубице (Крчевина - Вареш)
- Лила, буба, мајка сина (Зденац - Сански Мост)
- Спавај сине, сан те преварио (Добој)
- 'Ајде сине, да спавамо (Трново - Сарајево)

2. МУЗИЧКЕ ИГРЕ

- Мали каубој, (Рефик Хоџић)
- Овако се руке мију,
- Кулина бана,
- Берем, берем грожђе, народна

пјесме за забављање дјецe,

- Ташун, ташун танана (Сарајево)
- Водим бабу на пазар (Сарајево)

народна кола:

- Поврата (околина Прозора)
- Колање (околина Сарајева)
- Игра коло (Мостар)

3. БРОЈАЛИЦЕ

- Енци, менци, на каменци (Гламоч)
- Ен, тен, тини
- Плива патка,
- Еци, пеци, пец
- Трчи зеко кроз шумицу
- Тара, тара, тачке
- Три миша

4. СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ

На основу слушања страних и домаћих аутора предвиђено је упознавање музичких облика, оркестарских и традиционалних народних инструмената и ансамбала.

- Упознавање Химне БиХ
- Увијек нек буде сунце (А. Островски)
- Земљо моја (К. Монтено)
- Дјечији снови (Р. Хоџић - стихови В. Бегић)
- Херцеговина (Ранко Бобан)
- звучни снимци традиционалних инструмената и слике

II разред

1. ПЈЕВАЊЕ И СВИРАЊЕ

- Имамо учитељицу за чисту петицу (Сенад Бостанџић, стихови М. Бећирбашић)
- Киша пада (Нада Лудвиг-Печар, стихови Шукрија Панџо)
- Висибаба мала (Станиша Коруповић)
- Не дам камен земље моје (Славко Олујић - стихови Златка Артуковић)
- Ђак (Драгутин Басрак)
- Туга на ливади (Н. Лудвиг-Печар, стихови Насихе Капиџић-Хаџић)

Усјаванке

- Спавај, Дано, у ђиђали беши (Сребреница)
- Мајка Смају под ђулом родила (Мостар)

2. МУЗИЧКЕ ИГРЕ

- Стрина родо

Пјесме за забављање

- Грличница просо брала (Горњи Оџак, Купрес)
- Ја купих једну коку малу (Јајпе)
- Иде Јово потоком (Брчко)
- Иде маца око тебе

Народна кола:

- Ступа (околина Мостара)
- Једновито коло (Источна Херцеговина)
- Ходавка (Сарајево и околина)
- Еј, да плетемо (Херцеговина)

- Саге се млада до земље (Ливно)

3. БРОЈАЛИЦЕ

- Један додан, дигин дисин (Ваљевац, Горњи Вакуф)
- Енци, менци, на каменци (Језеро, Јајце)
- У малога свица
- Један два три
- Цица маца плакала
- Једна врана гакала

4. СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ

- Дјеца града мог (Авдо Смаиловић)
- Врашци и страшила (Велимир Милошевић)
- Мали ЗОО (Јосип Магдић)
- Јагода баштованка (Един Пандур, стихови З. Остојић)
- Рођендан у шуми (Рефик Хоџић, стихови Насиха Капиџић-Хацић)
- Дјечији снови (Р. Хоџић - стихови В. Бегић)

III разред

1. ПЈЕВАЊЕ И СВИРАЊЕ

- Плави зец (Д. Шестић)
- Јечам желе Тузланке дјевојке
- Прољетна пјесма (М. Мершник)
- Ми смо дјеца весела

Усћаванке:

- Спавај, злато, сан те преварио (Козарац)
- Нини, сине, пуна ми те беша (Жепа, Рогатица)
- Спавај, сине (Добој)
- Буба, нина, моје д'јете мало

2. МУЗИЧКЕ ИГРЕ

- Коларићу Панићу - музичка игра

Пјесме за забављање:

- И ми знамо свирати (Г. Оцак, Купрес)
- Дви се бабе возале (Гуча гора, Травник)
- Чувам овце на ливади сама (околина Сарајева)

Народна кола

- Рома (Полог и околина Мостара)
- Трескавица около (Сарајево и околина)
- Поскочица (околина Гламочког поља)
- Линђо (Херцеговина)
- Поскакуша (БиХ)
- Шестерац (Херцеговина)
- Игра коло (Мостар)
- У овом двору бијелом (Ливно)

3. БРОЈАЛИЦЕ

- Пипалица, пипа (Језеро, Јајце)
- Један, додан, дими, диси (Сарајево)
- Ми идемо преко поља
- Зеко, зеко

4. СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ

- Реци Босно љубави (А. Хорозић),
- Тиха, тиха пјесма (Јосип Магдић),
- Са унуком Јаном (А. Смаиловић),
- одломци из опере “Аска и вук”, А. Хорозића,
- одломци из опере “Мачкин дом” В. Комадине,
- Незгода В. Комадине

ПРЕДМЕТНА НАСТАВА

IV разред

1. ПЈЕВАЊЕ И СВИРАЊЕ

а) Композитори БиХ:

- Зеко и поточић, Б. Михаљевић
- Два зечића (В. Комадина)

- Дјеца и скакавци, (Јосип Магдић)
- Три цикламе (Рефик Хоџић)

Успаванке

- Нини, сине, нинала те мајка (Власеница)
- Мајка сина у гори родила (Ливно)

Бројалице

- Еглен, беглен (Сарајево)
- Ена, мена, никоти (Јајце)

2. МУЗИЧКЕ ИГРЕ

а) Пјесме за забављање - двогласје

- Сије баба мливо (Гуча Гора, Травник)
- Жуберила горица (Горњи Оцак, Купрес)

б) Народна кола:

- Трескавица ситна (Сарајево и околина)
- Старобосанско коло (села у околини Гламоча)
- Скака (села у околини Босанског Шамца)

ц) Сватовске пјесме:

- Жарко сунце на огранку хоће да гране (Требижат, Чапљина),
- Врани се коњи играју (Љубовац, Шипово)

д) Севдалинке - градска традиција:

- Не ашикуј Мујо (Вишеград)
- Голубице бијела (Бихаћ)
- Дуњалуче голем ти си
- Дви планине виш Травника града

3. СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ

Композитори из БиХ:

- Драгој мојој БиХ (Исмет Куртовић, стихови Фикрет Куртовић)
- Добио ми тата кеца (В. Гајић)
- Ништа љепше од дјетета (З. Ћосић)
- Мали трубач, (В. Крајтмајер)
- Босна, Босниа (Џани Хот)

V разред

1. ТРАДИЦИОНАЛНО МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО

а) Сватовске пјесме

- Добро дошли кићени сватови
- Трепетљика трепетала (Мостар)
- Ђевовање, моје царовање (Требиње)
- Високо се вију лабудови (Бања Лука)

Двогласне пјесме:

- Танчице танко прела (Гуча Гора, Травник)
- Одвежошмо руво наложено (Видовице, Орашје)

Народна кола:

- Дошло писмо из Босне,
- Терезије (Змијање)
- Љељаново коло (Херцеговина)

б) Дјечији народни музички инструменти:

- труба од коре и традиционални народни инструменти из групе идиофоних (самозвучари): фук, клепетало, чегрталка.

ц) градска традиција, севдалинке:

- С оне стране Јајца
- Телал виче по Херцеговини
- Теби мајко мисли лете

2. УМЈЕТНИЧКА МУЗИКА И КОМПОЗИТОРИ БИХ

- Лист на путу (Нада Лудвиг Печар - стихови Шукрија Панцо)
- Вртешка (Милан Пребанда)
- Шетња (Сенад Мехиновић),
- Свет из бајке (Р. Ђумић)
- Ево браће (В. Милошевић) вокална музика

VI разред

1. ТРАДИЦИОНАЛНО МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО

а) Сватовске пјесме:

- Гором јашу кићени сватови (Трново)
- Добро дошли муштулуци (Неум)
- Запјевала булбул тица (Градачац)
- Сунце зађе за двије планине (Градишка)

б) Традиционални народни инструменти у БиХ:

- мембранофони народни инструменти: бубањ, бубњић, таламбас, деф (даире), бубањ на ћердину.

ц) Градска традиција, севдалинке:

- Ја загризох шаренику јабуку
- Тамбурало момче у тамбуру
- Мој бехару
- Откако је Бања Лука постала
- Дјевојка виче из танка грла

2. УМЈЕТНИЧКА МУЗИКА И КОМПОЗИТОРИ БИХ

- Аземина, Милан Пребанда
- Тамбурице, Алекса Шантић
- Тузло моја, стари граде (Спасо Берак, стихови Енес Дубравић)
- Поткозарје (В. Комадина) вокална музика
- Ближи се љето, (Б. Вучур)
- Ђурђевак (М. Смиљанић)

VII разред

1. ТРАДИЦИОНАЛНО МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО

а) Сватовске пјесме:

- Алтун топи, на граду пуцају (Градачац)
- Отргла се златна жица од ведра неба (Г. Слатина, Босански Шамац)
- Весели се ђувегина мајко (Ђуљци, Шипово)
- Куд идете, кићени сватови

б) Традиционални народни инструменти у БиХ

- аерофони народни инструменти: труба од коре, славиц, једнојке, двојнице, дишле, зурне

ц) Градска традиција, севдалинка:

- Има л' јада к'о кад акшам пада
- Од данас те драга више љубит нећу
- Снијег паде на бехар на воће
- Дјевојка соколу зулум учинила
- Сви дилбери
- Звијезда тјера мјесеца
- Кад ја пођох на Бентбашу
- Аница овце чувала
- Лептирићи мали

2. УМЈЕТНИЧКА МУЗИКА И КОМПОЗИТОРИ БИХ

- Зрикавци, Нада Лудвиг - Пећар
- Јазавац пред судом, одломак из опере В. Милошевић
- Хасанагиница, одломак из опере А. Хорозић,
- Студија за клавир. Милан Јеличанин:
- Бентбаша, оп. 145 за клавир, Јосип Магдић
- Воћка послјије кише и Запјевала булбул птица, соло пјесме В. Милошевић

VIII разред

1. ТРАДИЦИОНАЛНА МУЗИКА БИХ

Градске пјесме и севдалинке

- Емина
- Л'јепи ли су мостарски дућани
- Узех ђугум и маштрафу
- Кад пухнуше сабахзорски вјетрови
- Вихор ружу низ поље тјераше
- У Требињу граду

2. ТРАДИЦИОНАЛНИ НАРОДНИ ИНСТРУМЕНТИ:

- Гусле, лирица, шаргија, саз, тамбурице
- Најпознатији народни свирачи
- Најпознатији пјевачи народне музике: Емина Зечај, Беба Селимовић, Сафет Исовић, Заим Имамовић, Нада Мамула, Зехра Деовић, Љубица Берак, Зора Дубљевић, Слободан Лалић.

3. СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ

Упознавање развоја музичке умјетности у БиХ; земље у окружењу

Ренесанса

Фрањо Босанац: Ричеркари, лутња као инструмент

Романтизам

Србија: Мокрањац: XV руковет из БиХ, Ал' је леп овај свет, хорска

Хрватска: Лисински "Порин", опера

МУЗИКА У XX СТОЉЕЊУ

1. УМЈЕТНИЧКА МУЗИКА

Србија: С. Христић: Охридска легенда, балет, одломци

Хрватска: Ј. Готовац "Еро с онога свијета, одломци
Јосип Славенски "Симфонија Оријента", одломци

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА

Композитори:

В. Милошевић: гудачки квартет “Камени спавач”, Босанска свита

Ц. Рихтман: Ходилска свадба

А. Смајловић: “Пробуђена касаба”

М. Пребанда: Босански “пасторале”, за флауту и клавир

А. Хорозић: Хасанагиница, опера; Капија, концертни став за кларинет и оркестар

2. ПОП И РОК МУЗИКА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

а) **Композитори:** Кемал Монтено (кантаутор), Слободан Бато Ковач, Горан Бреговић, Ђорђе Новковић, Слободан - Бодо Ковачевић, Нермин Пушкар - Пушко

б) **Пјевачи:** Сабахудин Курт, Кемал Монтено, Здравко Чолић, Дино Мерлин, Романа Панић, Борис Режак, Фуад Бацковић Деен, Хајрудин Варешановић “Хари Мата Хари”, Маја Татић

ц) **Поп групе:** “Индекси” и Даворин Поповић, “Бијело дугме” и Жељко Бебек

СКУПНО МУЗИЦИРАЊЕ - ХОР И ОРКЕСТАР

Хорско пјевање и свирање у оркестру су обавезни и саставни дио предмета за ученике који у овим дјелатностима судјелују. Оно развија уједно смисао и љубав за колективно судјеловање у остваривању умјетничког дјела и оспособљава их за културно-умјетничку дјелатност, а при том обезбјеђује довољно програма за културну и јавну дјелатност и обиљежавање значајних датума и празника у БиХ те обичаје народа који у њој живе.

НАПОМЕНА: Препоручује се наставницима да комбинују садржаје за пјевање и свирање са слушањем музике да би настава била интересантнија и разноврснија, с обзиром на веома мали фонд часова за наставу музичке културе. Химна Босне и Херцеговине треба да се слуша у сваком разреду.

ПРИГОДНЕ ПЈЕСМЕ ЗА ОБИЉЕЖАВАЊЕ ВЈЕРСКИХ ПРАЗНИКА:

Срби - православци:

Химна Св. Сави
Боже правде (Даворин Јенко)
Ој Бадњаче, Бадњаче
До Божића три ножића
Божићна пјесма Рождество Твоје
Васкрсење Христово
Христос васкрсе (Василије Покрајчић)

Хрвати - католици:

Лијепа наша домовино (Јосип Руњанин)
Свети Никола
Божићна звона
Коледа к новом љету
Новогодишња пјесма
У то вријеме годишта

Бошњаци - муслимани:

Молитва - Велик ти си Боже благи - илахија
Дођи најдражи - илахија
Кад процвату бехари - илахија
Теку рајски потоци - илахија
Рамазан, Рамазан мјесец одабран
Нек миришу авлије
Ни Бајрами више нису као што су некад били

ЛИКОВНА КУЛТУРА

За реализацију наставе из предмета ликовна култура у допунским школама нужно је осигурати адекватна, квалитетна и разнолика наставна средства и помагала, а што се првенствено односи на избор фотографија, дијапозитива, видео-касета, дидактичких филмова који илустрирају теме из босанскохерцеговачког ликовног и културног наслеђа. Предложене теме и подстицаји нису обавезујући за разредне наставнике/професоре већ пружају примјере могућих практичних садржаја за одређену тематску јединицу. Нужно је да се подстицаји за одређене програмске садржаје периодично освјежавају и варирају како би били што боље усклађени са планом и програмом осталих (сродних) предмета, односно, како би пратили све бржи напредак визуалних технологија и искустава.

I/II разред

Тематске јединице:

1. ЛИНИЈА

Опажање линија: опажање линија као елемената форме различитих природних и индустријских произведених облика;

Особине линија: уочавање разлика у карактеру линија према дужини, дебљини, усмјерењу, облику...

(Предложени подстицаји: елементи природе: грана с листовима, снимак ораница, токова ријека у Босни и Херцеговини и сл. Елементи културе: кровови мога града)

* Могућа веза с наставом језика – у I разреду основне школе учи се велико почетно слово - различити облици линија као елементи творбе слова (варијације истог слова различитим карактером линије)

2. ПРОСТОР:

Опажање разлика у видном пољу/односи у видном пољу: дефинисање односа: горе-доле; лијево-десно; испред-иза; више-ниже...

(Предложени подстицаји: нацртати своју породицу испред куће)

* Могућа веза с наставом Природе и друштва: у I разреду уче се чланови породице – исту вјежбу поновити анализом фотографије чланова властите породице

3. ОБЛИК:

Уочавање облика; разликовање односа величина; тактилно доживљавање облика – цијелина/дио; велико-мало; уско/широко; глатко/храпаво; обло/угласто...

4. ПОВРШИНА:

Особине површина (храпаво/глатко и сл.); тактилно доживљавање површина (вјежба са брусним папиром, крзном, стаклом, дрветом, тканином различитих ткања)

5. ОБЛИК:

Особине облика: правилно/неправилно; обло/угласто... (Предложени подстицај: игра с колаж папиром)

6. СВИЈЕТЛО/ТАМНО

Одређивање извора свјетлости и њеног дјеловања на предмете у видном пољу

(Предложени подстицај: уочавање свијетлих и тамних дијелова на црно-бијелој фотографији; силуете.)

Подручје рада; средства и ликовне технике:

Цртање, сликање, моделовање; упознавање с различитим материјалима за рад: оловка, оловка у боји, темпера, колаж, акварел, глина/глинамол

II/III разред

Тематске јединице:

1. ЛИНИЈА

Представљање облика линијом (мотиви са средњовјековних босанскохерцеговачких стећака – линеарно-стилизоване вегетативне форме) – туш, оловка

2. ОБЛИК И ПРОСТОР

Кретање облика у простору

Волумени у простору

Једноставни и сложени облици у простору

(Предложени подстицаји: птице у лету; лист ношен вјетром, грађење града кутијицама, лево коцкама, макета средњовјековног града.)

3. СВИЈЕТЛО-ТАМНО

Дјеловање свјетлости на облик (контраст као услов опажаја) – властита и бачена сјенка; свјетло и сјена на фигури; фигура и позадина: моделација бојом

(Предложени подстицаји: свјетло и сјена на воћу – темпера; угаљ)

4. БОЈА И ПРОСТОР

Посматрање и уочавање контрастних боја у околини; разлагање боје на тонове; мијешање боја.

(Предложени подстицаји – рад у темпери)

* Могућа веза с наставом језика. У II разреду основне школе уче се самогласници. Изабрати боју која би одговарала «боји» звука сваког изговореног самогласника; веза тонова у музици и тонова у сликарству; свијетло/тамно. Насликати призор из омиљене бајке или књиге прича из програма школске лектире за допунску наставу.

5. ДИЗАЈН И ВИЗУЕЛНА КОМУНИКАЦИЈА (идеограми)

*Веза с наставом језика. У 2. и 3. разреду, у оквиру културе изражавања, учи се дописивање. Предложени подстицај: дизајнирати дописницу/честитку за најбољег пријатеља.

Подручје рада; средства и ликовне технике:

цртање, сликање, моделовање, дизајн; упознавање с различитим материјалима за рад: оловка, оловка у боји, фломастер, угаљ за цртање, туш, темпера, колаж, акварел, глина/глинамол.

III/IV разред

Тематске јединице:

1. ЛИНИЈА-КОМПОЗИЦИЈА ЛИНИЈА

Основни смјерови линија, основни композицијски односи; композиције линија

*Веза са наставом Природе и друштва. Планине, ријеке, поља... у мом завичају: различити карактери линија у представљању рељефних карата, снимак оранице из ваздуха.

(Предложени подстицај: сваки ученик треба испунити одређено поље композиције линијама различите дужине, усмјерења, облика и дужине: јединство композиције кроз један доминантан ликовни елемент – веза са тематском јединицом бр.5.)

2. КОМПОЗИЦИЈА – ОДНОСИ У ПРОСТОРУ

Положај предмета у простору (ближе-даље; горе-доле, испред-иза), основни смјерови (водоравно, усправно, косо). (Предложени подстицај: моја улица - ванразредна настава).

3. КОМПОНОВАЊЕ ОБЛИКА

Јединство из разноврсног: истоврсни и разноврсни облици.
Предложени подстицај: животиња из маште – разни ди-
јелови животиња се спајају у једну нову).

4. ИСТОВРСНИ И РАЗНОВРСНИ ОБЛИЦИ

Разлике облика органског и неорганског поријекла.
(Предложени подстицаји: сликање на камену; слободна
композиција: Моја летјелица)

5. ОБЛИКОВАЊЕ НА ПЛОХИ – ПИКТОГРАМ/ДИ- ЗАЈН

Сликовно писмо (древне цивилизације); писмо као еле-
мент визуелне поруке.

(Предложени подстицај: насловница најдраже дјечије
књиге)

Подручје рада; средства и ликовне технике:

цртање, сликање, моделовање; дизајн; упознавање с ра-
зличитим материјалима за рад – комбиноване технике,
оловка, оловка у боји, фломастер, темпера, акварел, ко-
лаж, акварел, глина/глинамол, камен, дрво (различити
материјали органског поријекла које ученик може наћи у
природи).

IV/V разред

Тематске јединице:

1. МАСА, ВОЛУМЕН, ПРОСТОР:

Однос: маса у простору и простор у маси

Маса као количина неке материје; шупљина као елемент
форме (обликовања).

(Предложени подстицај: облик из маште – моделовање у
спужви, глина/глинамол.)

2. ОБЛИЦИ ПРЕМА СТЕПЕНУ ПЛАСТИЧНОСТИ

Пуна пластика, рељеф... (рад с глином/жицом)

3. КОМПОЗИЦИЈА – КОЛАЖ И АСЕМБЛАЖ -

Просторно-пластичне композиције и композицијски односи

(Предложени подстицај: од различитих природних материјала начинити асемблаж; потрошни материјали као елемент модерне умјетности; еко-материјали)

4. ЛИНИЈА И КОНТУРА

Линија као елемент орнамента народне ношње; орнаментална декорација бх. стећака и средњовјековних рукописа (рад оловком, темпером)

5. БОЈА

Упознавање с основним (примарним), изведеним (секундарним) и неутралним (акроматским) бојама

(Предложени подстицаји: дуга у природи, рад у акварелу)

6. БОЈА И РИТАМ

Композиција боја, равнотежа, ритам боја.

(Предложени подстицај: сценографија за школску приредбу (поводом вјерског или државног празника у БиХ)

7. ЕКСПРЕСИВНА ВРИЈЕДНОСТ БОЈЕ

Доминација и усклађивање боја (хармонија).

Употреба и начин наношења боје (рукопис умјетника).

(Предложени подстицај: израда плаката на тему заштите неке од природних љепота у Босни и Херцеговини.)

8. ВИЗУЕЛНИ МЕДИЈИ И КОМУНИКАЦИЈА

(Предложени подстицаји: карикатура, стрип.)

Подручје рада; средства и ликовне технике:

цртање, сликање, моделовање; 2-Д и 3-Д дизајн; стрип; упознавање с различитим материјалима за рад – комбиноване технике, оловка, оловка у боји, фломастер, темпе-

ра, колаж, акварел, глина/глинамол, жица; спужва и различити материјали органског поријекла (дрво, лист, камен, коријен...)

Практичан рад у вишим разредима основне школе настоји се што више повезати с мотивима из бх. ликовних умјетности, зависно од узраста ученика.

V/VI разред

Тематске јединице:

1. ЛИНИЈА

Врсте и карактер линија.

Линија као ивица 3-Д предмета.

Слободни ритам линије.

Контраст обрисних и структуралних линија – игром линија стварати облике.

Декоративна линија.

Психолошко дјеловање линије.

2. ОБЛИК:

Груписање облика у простору.

Додиривање, преклапање, прожимање облика.

(Предложени подстицај: ведута: поглед на родни град/село)

3. РИТМИЧКО КОМПОНОВАЊЕ:

Ритам као елемент композиције (ритам линија, боја, облика и сл.)

Ритам као елемент структуре природних облика.

Ритам као елемент обликовања умјетничких предмета.

(Предложени подстицај – жељезни накит с Гласинца.

Обликовање накита понављањем мотива, филиграмски рад.)

4. ОБЛИКОВАЊЕ НА ПЛОХИ – ПОВРШИНИ:

Орнамент.

(Предложени подстицај: неолитска керамика импресо културе/бутмирске групе: рад с глином и утискивање облика прстом и оштрим предметом)

Подручје рада; средства и ликовне технике:

цртање, сликање, моделовање; компоновање;

уознавање с различитим материјалима за рад: оловка, оловка у боји, туш, угаљ за цртање, темпера, колаж, акварел, глина/глинамол, жица (филигран), теракота

VI/VII разред

Тематске јединице:

1. БОЈА

Асоцијативна вриједност, симболичка вриједност, психолошки учинак: (Предложени подстицај: музика/шум вјетра: веза аудитивног и визуелног искуства на темељу слушања музичке композиције према програму допунске наставе за предмет музичка култура)

2. БОЈА

Ахроматски и хроматски квалитет (тон, валер)

(Предложени подстицај: босанскохерцеговачко средњовјековно минијатурно сликарство и илуминације рукописа. Осликавање иницијала.)

3. ОБЛИК И ПОВРШИНА

Текстура.

(Предложени подстицај: текстура на природним материјалима. Рад у глини, с кором дрвета, стаклом и сл.)

4. ДИЗАЈН

Подјела дизајна (графички, индустријски).

(Предложени подстицај /за графички дизајн/: стећци/Ра-

димље, писма средњовјековне Босне: глагољица/ћирилица/латиница. Дизајнирати лого од различитих материјала користећи једно од писама средњовјековне Босне; дизајн и редизајн народне ношње.)

Подручје рада; средства и ликовне технике:

цртање, сликање, моделовање; дизајн (2-Д, 3-Д) и редизајн; упознавање с различитим материјалима за рад:

оловка, оловка у боји, туш, угљац за цртање, пастел, темпера, колаж, акварел, глина/глинамољ, различити материјали органског поријекла (дрво, кора...)

VII/VIII разред

Тематске јединице:

1. КОМПОЗИЦИЈА

Равнотежа и ритам

(Предложени подстицај: архитектура, мостови /анализа елемената композиције/. Практичан рад: насликати четири богомоље.)

2. ПРОПОРЦИЈЕ, ОДНОСИ ВЕЛИЧИНА, ЗЛАТНИ РЕЗ

(Предложени подстицај: стамбена архитектура османског периода, кубичне масе/поткуполе џамије.)

3. ХАРМОНИЈА И РЕПЕТИЦИЈА

Ритмичко понављање елемената композиције – прочеље зграде (цртеж).

4. ГРАФИЧКЕ ТЕХНИКЕ:

Основна подјела графичких техника: високи, дубоки, равна штампа.

(Предложени подстицај: монотипичја, картон-штампа, линорез на слободну тему.)

Подручје рада; средства и ликовне технике:

цртање, сликање, графичке технике; упознавање с разли-

читим материјалима и алатима за рад оловка, оловка у боји, туш, угљен, темпера, колаж, акварел, линорез, картон-тисак, монотипија.

VIII/IX разред

Тематске јединице:

1. СЛОБОДНО КОМПОНОВАЊЕ.

Подстицај: сценографија према предлошку из босанско-херцеговачке књижевности; израда маске, костима.

2. СТАТИЧНО И ДИНАМИЧНО ЈЕДИНСТВО

(Предложени подстицај: видео, филм)

3. ДОМИНАНТА КАО УСЛОВ ЗА ПОВЕЗИВАЊЕ РАЗНОРОДНИХ ЕЛЕМЕНАТА У ЦЈЕЛИНУ

(Предложени подстицај: дигитални редицајн)

4. ВИЗУЕЛНА КОМУНИКАЦИЈА И ИМАГИНАЦИЈА: реално-надреално: примјери из босанскохерцеговачког сликарства/графике 20. вијека;

Мој сан (рад с темпером); рекомпозиција фотографије – колаж/монтажа

Подручје рада; средства и ликовне технике:

цртање, сликање, моделовање; дизајн; дигитални дизајн (компјутерска графика); упознавање с различитим материјалима за рад: оловка, оловка у боји, темпера, туш, лавирани туш, угаљ за цртање, пастел, колаж, акварел, глина/глинамола, фотографија, видео, филм.

ПОЗНАВАЊЕ ПРИРОДЕ И ДРУШТВА

I/II разред

Тематске јединице:

1. Породични дом:

Мјесто поријекла мојих родитеља;
Регија из које потичу моји родитељи;
Опис родног мјеста и куће мојих родитеља.

2. Породица:

Чланови уже породице;
Чланови шире породице;
Назив за поједине чланове породице карактеристични за простор одакле потичу моји родитељи.

3. Односи у породици:

Заједнички живот у породици;
Поштовање међу члановима породице;
Однос према старијим члановима породице.

4. Породичне свечаности и обичаји средина из којих потичу моји родитељи:

Рођендани;
Женидба, удаја.

5. Важни вјерски празници:

Начин обиљежавања појединих вјерских празника које поштују моји родитељи, зависно о вјерској припадности;
Поштовање вјерских празника припадника других вјероисповијести.

6. Односи са комшијама (сусједима):

Развијање доброкомшијских (добросусједских) односа;
Обичаји комшија (сусједа), и поштовање различитости.

7. Биљке и животиње у мом завичају:

Карактеристичне биљке мог завичаја;
Животиње у мом завичају.

8. Систематизација програмских садржаја

II/III разред

Тематске јединице:

1. Породица и родбина:

Ужа породица;
Шира породица;
Родбина;
Породични и родбински односи;
Важност породице и родбине.

2. Мјесто одакле потичу моји родитељи:

Назив мјеста;
Шира регија којој припада мјесто;
Саобраћајна повезаност са мјестом мојих родитеља.

3. Изглед мјеста одакле потичу моји родитељи:

Релјеф;
Воде у ужем завичају;
Клима у ужем завичају.

4. Живи свијет ужег завичаја:

Биљке у ужем завичају;
Животиње у ужем завичају.

5. Привредне дјелатности ужег завичаја:

Пољопривреда ужег завичаја;
Предузећа ужег завичаја;
Туризам у завичају;
Установе у завичају.

6. Народни обичаји у завичају:

Специфични обичаји у мом завичају;
Обичаји приликом удаје и женидбе;
Обичаји везани уз карактеристичне дјелатности – сјетва, косидба, вршидба, берба...).

7. Вјерски празници:

Називи вјерских празника;
Датуми вјерских празника;
Начин обиљежавања вјерских празника;

8. Систематизација програмских садржаја.

III/IV разред

Тематске јединице:

1. Шири завичај:

Географски изглед завичаја;
Опис завичаја (равнице, брежуљци, планине);
Тражење и лоцирање завичаја на географској карти.

2. Воде и живи свијет ширег завичаја:

Ријеке, језера, море и друга водена станишта завичаја;
Биљке и животиње у ширем завичају.

3. Дјелатности људи у завичају:

Пољопривреда (воћарство, виноградарство итд);
Сточарство;
Лов и риболов.

4. Туризам у завичају:

Туристичка мјеста у ширем завичају

Туризам (планински, ријечни, здравствени, морски)

Препознатљиви производи завичаја (сир, воће, вина, минералне воде и сл.)

Саобраћајна повезаност завичаја

5. Индустрија ширег завичаја:

Индустријски производни субјекти у ширем завичају;

Могућност развитка индустрије у ширем завичају;

Хидропотенцијали у ширем завичају;

Шуме, рудници и дрвопрерађивачка индустрија.

6. Значајнији датуми и празници:

У БиХ;

У Републици Српској;

У Федерацији БиХ;

У кантонима.

7. Сналажење на географској карти:

Проналажење и лоцирање мјеста ширег завичаја на географској карти;

Лоцирање ријека, језера и планина у ширем завичају.

8. Систематизација програмских садржаја.

IV/V разред

Тематске јединице:

1. Географски положај и карактеристике БиХ и Ентитета:

Рељеф, клима, воде;

Сусједне државе;

Становништво, народи и вјере

2. Уређење БиХ као државе:

Држава, ентитети, кантони, општине
Обиљежја БиХ и ентитета

3. Привреда у БиХ

Пољопривреда;
Индустрија;
Промет;
Туризам.

4. Из далеке прошлости БиХ

Досељавање народа
Постанак Босне
БиХ под турском влашћу
БиХ под аустроугарском влашћу

5. Из новије прошлости БиХ

Стварање краљевине Југославије
Стварање СФРЈ и СР БиХ
Распад СФРЈ
БиХ са два ентитета: федерације и Републике Српске.

6. Екологија:

Загађивање;
Спречавање загађивања;
Опемењавање животне средине;
Еколошки покрет.

7. Обичаји и традиција народа БиХ:

Вјерски и културни обичаји (Срба, Хрвата, Бошњака и других припадника народа);
Симболи и обиљежја (БиХ, Република Српска, федерација и кантони).

8. Систематизација програмских садржаја.

Објашњење:

Све теме односно тематске јединице које наставник треба да обради са дјецом у допунској настави у природи и друштву (познавање природе - познавање друштва) односе се на отаџбину, почев од породичног дома преко обичаја и обиљежавања породичних и вјерских празника, споменика до привреде, туризма и екологије. Спретност наставника треба да дође до пуног изражаја у интерпретацији овог програма. За то су широки педагошки, дидактички, методички и други савремени и иновативни начини рада. Поред уџбеника треба користити приступачну литературу, живо казивање наших људи који се налазе у мјесту школе, те кориштење слајдова, филмова, часописа, приручника, радних листова, новина и друго. Свака нова обрађена тема односно тематска јединица треба да употпуни ученику одређена сазнања, да га приближи домовини и да јача љубав према њој.

ИСТОРИЈА

V/VI разред

1. Увод у историју
2. Основне напомене о предисторији
3. Предисторија на просторима данашње БиХ, СЦГ, Хрватске
4. Основне напомене о историји старог вијека, посебно античке Грчке и Рима
5. Балкански простор у античко доба
  - Становништво – Илири, Келти, Трачани
  - Остаци грчке културе

- Римско освајање. Илирски ратови
- Организација римске власти
- Тековине римске културе
- Пропадање античког друштва. Успон Византије.

VI/VII razred

1. Основне напомене о историји средњег вијека
2. Прадомовина Словена, сеоба, насељавање на Балканско полуострво и Источне Алпе.
3. Покрштавање јужних Словена. Стварање јужнословенских држава (Хрватска до 1102. Рашка до средине 12. вијека, Дукља до краја 12. вијека; Самуилова држава); Хрватска у саставу Угарске, до 1527.
4. Рашка за владавине династије Немањић; Зета Балшића и Црнојевића; Српска деспотовина
5. Дубровник у средњем вијеку; Почети млетачке власти на источном Јадрану
6. Средњовјековна босанска држава
  - Босна за банова, до 1377.
  - Вјерске прилике. Црква босанска
  - Краљевина Босна. Обласни господари. Херцеговина
  - Социјалне прилике; Културно наслеђе
7. Османско (турско) освајање балканских земаља

VII/VIII разред

1. Основне напомене о историји новог вијека, до 1878.
2. Организација (османске) турске власти на балканском простору, до краја 18. вијека
  - Административно уређење. Босански пашалук - ејалет
  - Вјерске прилике

- Социјално-економски односи. Буне и устанци. Миграције
  - Културно наслеђе
3. Јужнословенски народи под хабсбуршком и млетачком влашћу.
Ратови са Османским (Турским) царством. Војна крајина.
Револуција 1848.
Дубровачка република. Илирске провинције. Култура
  4. Покушај реформе Османског (Турског) царства.
Први и Други српски устанак.
Србија до 1878. Црна Гора до 1878.
  5. Босна и Херцеговина од краја 18. вијека до 1878. Социјално-економски односи. Буне и устанци Срба. Покушај отпора реформама. Административне промјене. Интервенција Омер-паше Латаса.
  6. Велика источна криза. Покрет дон Ивана Мусића. Берлински конгрес.

VIII/IX разред

1. Основне напомене о историји Европе и свијета од 1878. до 1990.
2. Србија од 1878. до 1912. Црна Гора од 1878. до 1912. Троједница - Хрватска, Славонија и Далмација у Хабсбуршкој монархији од 1878. до 1914.
3. Босна и Херцеговина у Хабсбуршкој монархији од 1878. до 1914. Анексија 1908.
4. Балкански ратови. Балкански простор и Први свјетски рат. Версајски мировни уговор
5. Краљевина СХС 1918.-1929. Краљевина Југославија 1929. – 1941. Државно преуређење 1939. Бановина Хрватска. Осврт на простор БиХ.
6. Други свјетски рат и Краљевина Југославија
  - Априлски рат и подјела Југославије. НДХ

- Антифашистичка борба
- Стварање социјалистичке Југославије

7. Југославија 1945. – 1990. Осврт на простор Босне и Херцеговине (основне напомене)
Култура

ГЕОГРАФИЈА

V/VI разред

МОЈА ОТАЦБИНА - БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА

Име Босне и Херцеговине и географски положај у Европи и Југоисточној Европи;
Границе, површина и државно уређење Босне и Херцеговине;
Основне географске одлике Србије и Црне Горе;
Регионалногеографске карактеристике Србије и Црне Горе;
Основне географске одлике Републике Хрватске;
Регионалногеографске карактеристике Републике Хрватске;

VI/VII разред

ПРИРОДА БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

Рељеф Босне и Херцеговине;
Долинско-котлинска област и област побрђа и равница;
Клима Босне и Херцеговине;
Воде Босне и Херцеговине;
Главни ријечни системи у Босни и Херцеговини;
Биљни и животињски свијет Босне и Херцеговине;

VII/VIII разред

ДРУШТВЕНОГЕОГРАФСKE OДЛИКЕ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

Становништво Босне и Херцеговине;
Насеља у Босни и Херцеговини;
Важнија мјеста – градови у Босни и Херцеговини;
Привредна богатства Босне и Херцеговине;
Најважније привредне гране у Босни и Херцеговини;
Природногеографски и друштвеногеографски потенцијали за развој туризма у Босни и Херцеговини;

VIII/IX разред

ГЕОГРАФСKE РЕГИЈЕ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

Појам географске регије;
Регија Сјеверне Босне и Херцеговине;
Регија Средње Босне и Херцеговине;
Регија Високог крша;
Медитеранска Босна и Херцеговина;
Геосколошки проблеми Босне и Херцеговине;

ОБЈАШЊЕЊЕ

Наставни садржаји чине заједничко програмско језгро за ученике сва три конститутивна народа у Босни и Херцеговини. У реализацији програмских садржаја потребно би било афирмисати географске садржаје Босне и Херцеговине на начин њихове популаризације, као што су природногеографске љепоте, ријеткости природе и њихово атрактивно географско значење.

Друштвеногеографске садржаје презентовати у духу мултиперспективности конститутивних народа и националних мањина који живе у Босни и Херцеговини.

Географско градиво би требало бити ослобођено типично стручног градива, номенклатуре и статистике у замијену за једноставна географска штива, којима се истичу природно-географске и друштвеногеографске карактеристике Босне и Херцеговине.

**КУЛТУРНА И ДРУШТВЕНА ИСТОРИЈА
НАРОДА БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ**

***Наставни план и програм за предмете
дојунске наставе у средњој школи***

НАСТАВНИ ПЛАН

<i>Ред. бр.</i>	<i>Наставни предмети</i>	<i>Годишњи број часова по разредима</i>			
		<i>I</i>	<i>II</i>	<i>III</i>	<i>IV</i>
1.	Језици и књижевности народа Босне и Херцеговине	46	46	46	46
2.	Музичка култура	6	6	6	6
3.	Ликовна култура	4	4	4	4
4.	Историја	10	10	10	10
5.	Географија	6	6	6	6
С В Е Г А		72	72	72	72

**НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ПРЕДМЕТЕ
ДОПУНСКЕ НАСТАВЕ У СРЕДЊОЈ ШКОЛИ**

**ЈЕЗИЦИ И
КЊИЖЕВНОСТИ
НАРОДА БОСНЕ И
ХЕРЦЕГОВИНЕ**

Разред	Годишњи број часова	Књижевност	Језик и стилистика	Култура изражавања и правопис	Термини
I	46	30	8	6	2
II	46	30	8	6	2
III	46	30	8	6	2
IV	46	30	8	6	2

ЗАЈЕДНИЧКА ЈЕЗГРА

I разред

**НАРОДНА КЊИЖЕВНОСТ, СРЕДЊОВЈЕКОВНА
КЊИЖЕВНОСТ, КЊИЖЕВНОСТ ХУМАНИЗМА,
РЕНЕСАНСЕ И БАРОКА**

- Хумачка плоча
- Повеља Кулина бана
- Стећци (записи)
- Хасанагиница
- Марин Држић, Дундо Мароје
- Иван Гундулић, Осман

ЈЕЗИК И СТИЛИСТИКА

Општи појмови о језику

Нивои језичке структуре и њихове јединице

Језик и дијалект (Хијерархија језичних идиома)

Фонетика и фонологија

Акценти (или нагласци)

КУЛТУРА ИЗРАЖАВАЊА И ПРАВОПИС

Ћирилско-методијска традиција и писма

ТЕРМИНИ

Основни књижевнотеоријски појмови

Увод у књижевност

Основни појмови науке о књижевности

II разред

КЊИЖЕВНОСТ РАЦИОНАЛИЗМА, РОМАНТИЗАМ, РЕАЛИЗАМ

- Иван Мажуранић, Смрт Смаил-аге Ченгића
- Петар Петровић Његош, Горски вијенац
- Сафвет-бег Башагић, Изабране пјесме
- Бранислав Нушић, Сумњиво лице или Народни посланик
- Силвије Страхимир Крањчевић, Пјесме
- Едхем Мулабдић, Зелено бусење или На обали Босне

ЈЕЗИК И СТИЛИСТИКА

Морфологија (граматичке категорије и врсте ријечи)

Историја језика

КУЛТУРА ИЗРАЖАВАЊА И ПРАВОПИС

Гласовне промјене

ТЕРМИНИ

Књижевне епохе (раздобља), стилске формације

III разред

МОДЕРНА (СИМБОЛИЗАМ, ИМПРЕСИОНИЗАМ, ДЕКАДАНСА, НЕОРОМАНТИЗАМ...), ЕКСПРЕСИОНИЗАМ И КЊИЖЕВНА АВАНГАРДА

1. Густав Матош, Пјесме (избор)
2. Бора Станковић, Коштана или Нечиста крв
3. Муса Ђазим Ђатић, Пјесме (избор)
4. Тин Ујевић, Пјесме (избор)
5. Мирослав Крлежа, Повратак Филипа Латиновића
6. Исидора Секулић, Писма из Норвешке или Госпа Нола
7. Добриша Цесарић, Пјесме (избор)
8. Милош Црњански, Сеобе или избор из поезије
9. Хамза Хумо, Грозданин кикот или избор из поезије

ЈЕЗИК И СТИЛИСТИКА

Синтакса

КУЛТУРА ИЗРАЖАВАЊА И ПРАВОПИС

ТЕРМИНИ

Лирика, епика, драма (проширивање знања)

Поетика (књижевна епоха, књижевни правац, стилска формација)

IV разред

КЊИЖЕВНОСТ XX ВИЈЕКА И САВРЕМЕНА КЊИЖЕВНОСТ

1. Владан Десница, Прољећа Ивана Галеба
2. Меша Селимовић, Тврђава или Дервиш и смрт
3. Иво Андрић, Проклета авлија
4. Ранко Маринковић, новеле или Киклоп/Глорија
5. Данило Киш, Енциклопедија мртвих или Гробница за Бориса Давидовича
6. Мак Диздар, Камени спавач
7. Тамил Сијарић, приповијетке (избор)
8. Слободан Новак, Мириси, злато и тамјан
9. Милорад Павић, Хазарски рјечник

ЈЕЗИК И СТИЛИСТИКА

ЈЕЗИК

Социолингвистика.

Основни социолингвистички појмови: говорна ситуација, говорни чин, језик и друге друштвене категорије, раслојавање језика.

Функционална стилистика

Појам функционалног стила.

КУЛТУРА ИЗРАЖАВАЊА И ПРАВОПИС

Реторика.

Реторичке врсте (њихова историја).

Облици писменог изражавања.

Интерпункција.

ТЕРМИНИ

Књижевнотеоријски појмови

Савремена тумачења књижевних дјела (савремене књижевне теорије).

ПОСЕБНО ПРОУЧАВАЊЕ КЊИЖЕВНОСТИ

од I-IV разреда

СРПСКА КЊИЖЕВНОСТ

I разред: народна књижевност, средњовјековна књижевност, књижевност хуманизма, ренесансе и барока

- Народна књижевност: настанак и развој, женске и јуначке народне пјесме, подјела по мотивима, циклусима и примјери.
- Народне приповијетке (басне, шаљиве приче, анегдоте...)
- Остале врсте народног стваралаштва (загонетке, брзалице, питалице...)
- Мирослављево јеванђеље
- Растко Немањић / Свети Сава: Житије Св. Симеуна (одломак)
- Јефимије: Похвала кнезу Лазару
- Деспот Стефан Лазаревић: Слово љубве
- Гаврило Стефановић Венцловић: Бесједе (избор)

II разред: књижевност рационализма, романтизам, реализам

- Доситеј Обрадовић: Писмо Харлампију и Живот и прикљученија
- Јован Стерија Поповић: Покондирена тиква (или Лажа и паралажа), поезија
- Роман без романа
- Вук Стефановић Караџић, живот и дјело
- Избор из поезије српских романтичара:
- Бранко Радичевић
- Јован Јовановић Змај
- Ђура Јакшић
- Лаза Костић
- Петар Прерадовић
- Милован Глишић: Глава шећера (или Прва бразда)
- Лаза Лазаревић: Први пут с оцем на јутрење (или На бунару)
- Симо Матавуљ: Бакоња фра Брне (или приповијетке по избору)

- Стеван Сремац: Поп Ћира и поп Спира
- Војислав Илић, избор из поезије

III разред: модерна (симболизам, импресионизам, декаденција, неоромантизам...) и авангарда

- Јован Дучић - Избор из поезије
- Алекса Шантић - Избор из поезије
- Петар Кочић, приповијетке, драма: Јазавац пред судом
- Иво Андрић, избор приповиједака
- Исак Самоковлија, избор приповиједака
- Бранко Ћопић, Глуви барут, Башта слезове боје
- Бора Станковић, Нечиста крв или Коштана
- Десанка Максимовић, Тражим помиловање

IV разред: књижевност XX вијека и савремена књижевност

- Иво Андрић, На Дрини ћуприја
- Скендер Куленовић, Стојанка мајка Кнежополка
- Меша Селимовић, Дервиш и смрт
- Васко Попа - Избор из поезије
- Бранко Миљковић - Избор из поезије
- Душан Ковачевић, драме и филмови: Маратонци трче почасни круг, Ко то тамо пева, Балкански шпијун
- Матија Бећковић - Избор из поезије
- Ђорђе Сладоје - Избор из поезије

БОШЊАЧКА КЊИЖЕВНОСТ

I. разред: народна књижевност, средњовјековна књижевност, књижевност хуманизма, ренесансе и барока

- Епска поезија
- Баладе и романсе
- Народне приче
- Лирске пјесме
- Севдалинке
- Кратке форме (пословице, загонетке...)
- Бошњачка књижевност на оријенталним језицима
- Алхамијадо књижевност

II. разред: књижевни рационализми, романтизам, реализам

- Мехмедбег Капетановић Љубушак
- Сафвет-бег Башагић
- Авдо Карабеговић
- Едхем Мулабдић
- Осман Нури-Хаџић
- Осман Ђикић
- Ахмед Мурадбеговић

III. разред: естетичизам (симболизма, импресионизма, декаденција, неоромантизам...) и авангарда

- Муса Ђазим Ђатић
- Хамза Хумо
- Хасан Кикић
- Меша Селимовић

IV. разред: зрели модернизам и савремена књижевност

- Скендер Куленовић
- Ђамил Сијарић
- Мак Диздар
- Дервиш Сушић
- Нецад Ибиришимовић
- Абдулах Сидран
- Алија Исаковић
- Ирфан Хорозовић
- Џевад Карахасан

ХРВАТСКА КЊИЖЕВНОСТ

I. разред: народна књижевност, средњовјековна књижевност књижевност хуманизма, ренесансе и барока

1. Башчанска плоча, Љетопис попа Дукљанина, Народна књижевност (уознавање)
2. Шибенска молитва; Свит се конча; и зачињавци (Ши-

шко Менчетић, Цоре Држић...) избор из поезије

3. Марко Марулић, Јудита
4. Марин Држић, Новела од Станца
5. Ханибал Луцић, складање изварних писан разлицих, Робиња
6. Петар Хекторовић, Робање и рибарско приговарање
7. Петар Зоранић, Планине или Јурај Бараковић, Вила Словинка
8. Књижевно дјеловање фрањеваца Босне Сребрне (упознавање)
9. Иван Гундулић, Сузе сина разметнога, Осман, Дубравка
10. Фран Крсто Франкопан, Гартлиц за час кратит

II. разред: књижевни рационализми, романтизам, реализам

1. Филип Грабовац: Цвит разговора народа и језика илиричкога алити рвацкога или Андрија Качић Миошић: Разговор угодни народа словинскога
2. Титуш Брезовачки: Матијаш Грабанцијаш Дијак
3. Илирци: буднице и даворије, Антун Михановић, Станко Враз, Петар Прерадовић (избор из поезије)
4. Матија Мажуранић: Поглед у Босну или Димитрије Деметар: Теута
5. Иван Мажуранић, Смрт Смаил-аге Ченгића или Грго Мартић: Осветници
6. Мате Водопић: Тужна Јеле или Јосип Еуген Томић: Змај од Босне или Еуген Кумичић: Урота зрињско-франкопанска
7. Аугуст Шеноа: Златарево злато...
8. Силвије Страхимир Крањчевић и Аугуст Харамбашић: избор из поезије
9. Анте Ковачич: У регистратури или Ксавер Шандор Гјалски: Под старими кровови
10. Јосип Козарац: Мртви капитали или Вјенцеслав Новак: Избор из приповиједака или Срђан Туцић: Повратак, Трули дом

III. разред: естетичизам (симболизма, импресионизма, декаденција, неоромантизам...) и авангарда

1. Јанко Лесковар: Мисао на вјечност
2. Иво Војновић: Дубровачка трилогија
3. Антун Густав Матош: избор из поезије, избор приповиједака
4. Владимир Назор, избор из поезије или Владимир Видрић
5. Милан Беговић: Књига Боцадоро или Динко Шимуновић избор приповиједака
6. Јосип Косор: Расап, Пожар страсти или Милан Огризовић: Хасанагиница
7. Јанко Полић Камов: избор из лирике или Исушена каљужа
8. Хрватска млада лирика (Иво Андрић, Никола Полић, Љубо Визнер, Аугустин Ујевић, Черина, Галовић...)
9. Марија Јурић Загорка: Гричка вјештица или Иван Козарац: Ђука Беговић
10. Антун Бранко Шимић: Преображења или Улдериго Донадини: Луде приче

IV. разред: зрели модернизам и савремена књижевност

1. Мирослав Крлежа: Господа Глембајеви или Повратак Филипа Латинковића, Баладе Петрице Керемпуха
2. Милан Беговић: Пустолов пред вратима или Без трећег или Гига Барићева
3. Избор из поезије Тина Ујевића, Николе Шопа, Добрише Цесарића, Драгутина Тадијановића, Винка Николића, Драге Иванишевића...
4. Миле Будак, Огњишта или Владан Десница: Пролјеће Ивана Галеба или Иван Горан Ковачић: Јама
5. Ранко Маринковић: руке, Киклоп или Петар Шегедин: Дјеца божја, или Мирко Божић: Курлани, горњи и доњи
6. Ранко Маринковић: Глорија или Перо Будак: Мећава или Иво Брешан: Представа Хамлета у Мрдуши доњој

7. Избор из поезије Весне Парун, Јуре Каштелана, Славка Михалића, Јосипа Пупачића, Ивана Сламнига, Миливој Славичека, Анђелко Вулетић, Веселко Короман, Луцијан Кордић, Јанко Бубало, Шимун Шито Ћорић...
8. Слободан Новак: Мириси, злато и тамјан или Изгубљени завичај
9. Стјепан Чуић: избор из приповиједака или Орден или Иван Раос: Просјаци и синови или Алојз Мајетић: Чанги или Антун Шољан: Кратки излет
10. Иван Аралица: Пси у трговишту или Душе робова или Павао Павличић: Вечерњи акт или Недјелко Фабрио: Вјежбање живота

МУЗИЧКА КУЛТУРА

I i II разред

ПРЕГЛЕД БХ ПРОГРАМСКИХ САДРЖАЈА

НАСТАВНЕ ТЕМЕ / НАСТАВНЕ ЈЕДИНИЦЕ

1. ПРАИСТОРИЈА И АНТИКА

- а) **традиционалне бх пјесме:** тужбалице, успаванке, војничке, радне пјесме
- б) **пронађени инструменти у налазиштима:**
  - коштана свирала звиждаљка (40.000 год. п.н.е., Црвена Стијена на лијевој обали Требишњице, близу села Петровић);
  - сиринкс-б цјевчица од трске (Панова фрула), у рукама Силвана, заштитника пастира и шума (божанство Илира)
  - бронзана фигура дјечака који свира трубу (Доња

Блатница код Бротња у Херцеговини)
- систрум, Столац

2. СРЕДЊОВЈЕКОВНА БОСНА

а) Позоришна и музичка умјетност у средњовјековним градовима:

- У Босанским дворовима великаши одлазе на светковине Св. Влаха:
- музичари војводе Сандаља Хранића 1408. 1410.
- Фрулашки оркестар херцега Стјепана Вукчића-Косаче, оргуље (1446.); имена првих музичара (Прибигна и Мрвца), те називи на латинском за забављаче и латкрдијаше (иоцулаторес, устрионес, цугаларији, буфонес), свирачи на различитим инструментима (пиффари/ пиффери, лаутарији / лаутарес, тубетае / тубицинес, пулсаторес, гауацхари / гауацхарини за фрулаше, лаутисте, свираче на ударалкама и бубњаре)

б) духовна музика Босанске цркве

ц) Кир Стефан Србин: Ниња сили небесније (вокална музика)

3. МУЗИЧКА УМЈЕТНОСТ ОД XV-XIX СТОЉЕЋА

А. ИНСТРУМЕНТАЛНА МУЗИКА РЕНЕСАНСЕ

- Фрањо Босанац; Три фротоле с ричеркарима за глас и лутњу

Б. ТУРСКИ ПЕРИОД

а) БХ сакрална музика с краја 15. ст. и надаље:

- миса цуотициана (католици, црквено пјевање, оргуљаши;
- крсна слава (православци), црквено појање;
- езан, илахије; Текије и облици музицирања (муслимани)
- Давидов псалм (сефарди);

б) традиционални инструменти: идиофони, мембранофони, аерофони, кордофони: гусле, тамбуре, лиерица, саз - грађење

- ц) **традиционална свирка:** добошари; диплари, фрулаши; сазлије традиционални ансамбли (зурне и бубњеви итд.)
- д) **Народна традиција,** напјеви (дуги, кратки), бројалице, сватовске пјесме, народна кола и обичаји; вишегласно пјевање (пјевање на бас, ганге)
- е) **традиционални обичаји:** коледарске, видовданске, вучарске,
- ф) **Градска традиција:** севдалинке; сазлије; пјевачи севдалинке, сефардска романса
- г) **музика – предмет у школи; прва пјевачка друштва:** Католичко црквено пјевачко друштво «Косача» у Мостару 1873.; Српско-православно црквено пјевачко друштво у Грачаници 1877.)
- х) **Мелографски рад:** Јулије Бајамонти, сплитски љекар и композитор: први нотни записи (XVIII ст.); Фрањо Кухач (101 запис и обраде за глас и клавир);
- и) **Инструментална музика:**
  - војни оркестри (мехтер),
  - дворска музика; Ида-Зулејда, супруга Омерпаше (прва жена композитор)
- ј) **Композитори из фрањевачког реда**
- к) **Облици концертне и позоришне дјелатности:** Карађоз итд.

III i IV разред

МУЗИЧКИ РОМАНТИЗАМ У СРБИЈИ, ХРВАТСКОЈ И БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

- а) **Представници раног романтизма**
  - Музичке форме (соло пјесма, клавирска минијатура, симфонијска поема)
  - Стварање националног музичког израза у **Хрватској:** В. Лисински: Љубав и злоба, Порин, опере

- Стварање националног музичког израза у **Србији**: К. Станковић: соло пјесме: Варијације на тему пјесме: «Што се боре мисли моје»

б) Представници касног романтизма:

- У **Хрватској**: И. Зајц: Никола Шубић Зрињски, опера **Представници касног романтизма**
- У **Србији**: Д. Јенко: Комад с пјевањем «Ђидо»; С. Мокрањац, Руковети: XV руковет из Босне, Ј. Маринковић: Чежња, соло пјесма; Љубимче прољећа, за дјечији хор

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА У ПЕРИОДУ АУСТРО-УГАРСКЕ УПРАВЕ

- а) Почети мелографског рада: Чех Лудвик Куба 1100 напјева претежно градских пјесама;
- б) Цвјетко Рихтман и Владо Милошевић – етномузиколози;
- ц) Композитори: Фрањевци;
  - Алекса Шантић: Тамбурице
- д) Народни традиционални инструменти
- е) Први концерти у Бањој Луци и Сарајеву 1881.: развој музичке културе Западно-европског типа.
- ф) Национална друштва свих концесија – музицирање
- г) Фрањо Мачејовски и чешки музичари-темељ музичком образовању. 1908. приватна музичка школа у Сарајеву; Компонује руковети.
- г) Музичка издања црквених збирки у Сарајеву 1911.

МУЗИЧКА УМЈЕТНОСТ XX СТОЉЕЋА

Опште карактеристике музике XX стољећа. Развој модерне музике у Хрватској, Србији и БиХ

ХРВАТСКА:

Ј. Славенски: Симфонија Оријента, кантата

Ј. Готовац:

Јадованка за телетом, хорска композиција

Еро с онога свијета, опера (одломци)

К. Барановић: Лицитарско срце, балет (предигра)

СРБИЈА:

П. Коњовић: Сабах, соло пјесма, Коштана, опера

М. Милојевић: Јесења елегија, соло пјесма; Муха и комарац и Врабац и мачка, хорске композиције

С. Христић: Прва свита из балета Охридска легенда (I ставак)

ОПЕРЕТА И МЈУЗИКЛИ: И. Тијардовић: Мала Флорами, оперета (одломак); А. Кабиљо: Јалта, Јалта

МУЗИЧКА УМЈЕТНОСТ XX СТОЉЕЋА У БиХ

Умјетничка музика и музичко стваралаштво

1. Музичко школство: Обласна музичка школа у Сарајеву 1920.;

- Сарајевско позориште 1921. и позоришни оркестар; Белуш Јунгић прави домаћи композитор «Алмаса», комад с пјевањем.

Композитори: Маћејовски; Ј.Мајер (оперете);

- Сарајевска филхармонија 1923.

- Позориште у Бањој Луци и позоришни оркестар; композитори и диригенти: Владо Милошевић, Јарослав Плечити, Јосип Јиранек, комади с пјевањем;

Опера у Сарајеву 1946., Балет 1950., Музичка академија у Сарајеву 1955. Симфонијски оркестар у Мостару 1956.

Музичка академија у Бањој Луци.

- Музичке институције, музички ансамбли, дјеловање културно-умјетничких друштва.

2. Најзначајнији композитори:

Избор примјера:

М. Позајић, хорске композиције,

М. Шпилер, инструменталне композиције

Ц. Рихтман: Ходијска свадба

М. Пребанда: Смијешно чудо и Пазар, соло пјесме

В. Милошевић:

Драмска симфонија 69. (I ставак)

Босанска свита

Јазавац пред судом, опера

А. Смаиловић:

Концертино за кларинет, клавир, тимпане и гудачки оркестар,

Пробуђена касаба

В. Комадина: Други концерт за клавир, Дервиш и смрт, балет

Ј. Магдић: Музика за кларинет, саз и електронику

А. Бего-Шимунић: Прва симфонија

А. Хорозић: Увертира Босна, Капија, Хасанагиница, опера

3. Најзначајнији интерпретатори:

а) народне музике у БиХ:

Емина Зечај, Беба Селимовић, Сафет Исовић, Заим Имамовић, Нада Мамула, Зехра Деовић, Љубица Берак, Зора Дубљевић, Слободан Лалић

б) староградске пјесме, по избору

ПОП И РОК МУЗИКА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

а) Композитори: Кемал Монтено (кантаутор), Бато Ковач, Горан Бреговић, Ђорђе Новковић, Слободан-Бодо Ковачевић, Нермин Пушкар,-Пушко

б) Пјевачи: Сабахудин Курт, Кемал Монтено, Здравко Чолић, Дино Мерлин, Романа Панић, Борис Режак, Фуад Бацковић-Деен, Хајрудин Варешановић «Хари Мата Хари», Маја Татић

ц) Поп групе: «Индекси» и Даворин Поповић, «Бијело дугме» и Жељко Бебек,

НАПОМЕНА:

У наставу скупног музицирања хор/збор и свирање у оркестру који су обавезни и саставни дио предмета за ученике који у овим дјелатностима судјелују треба укључити и композиције БиХ композитора. Треба омогућити нашој дјечи да у оквиру програма за културну и јавну дјелатност и обиљежавање значајних датума и празника, укључе и стваралаштво из БиХ ради његовања културног идентитета. Слушати химну БиХ у оба разреда.

ПРИГОДНЕ ПЈЕСМЕ ЗА ОБИЉЕЖАВАЊЕ ВЈЕРСКИХ ПРАЗНИКА:

Срби-православци:

Химна Св.Сави
Боже правде (Даворин Јенко)
Ој Бадњаче, Бадњаче
До Божића три ножића
Божићна пјесма Рождество Твоје
Васкрсење Христово
Христос васкрсе (Василије Покрајчић)

Хрвати-католици:

Лијепа наша домовино (Јосип Руњанин)
Свети Никола
Божична звона
Коледа к новом љету
Новогодишња пјесма
У то вријеме годишта

Бошњаци-муслимани:

Молитва – Велик ти си Боже благи-илахија
Дођи најдражи-илахија
Кад процвату бехари-илахија
Теку рајски потоци-илахија
Рамазан, Рамазан мјесец одабран
Нек миришу авлије
Ни Бајрами више нису као што су некад били

ЛИКОВНА КУЛТУРА

I разред

ПРОГРАМСКИ САДРЖАЈИ:

1. ПРАИСТОРИЈА У БИХ

Палеолит – гравура из Бадња код Стоца/ неолит, енеолит – бутмирска култура: фигурална пластика.

2. БРОНЗАНО И ЖЕЉЕЗНО ДОБА

Лончарство геометријског стила;
гласиначка култура;
акропола у Ошанићима.

3. АНТИЧКО И КАСНОАНТИЧКО ДОБА

Виле (Могорјело код Чапљине), касноантичке базилике, епитафи, рељефи, стеле – симбиоза античке умјетности и домаћих елемената; утицаји античке културе Медитерана на тлу Босне и Херцеговине.

4. РАНИ СРЕДЊИ ВИЈЕК

Доба сеобе народа и ранословенско доба – утицаји ранороманичке архитектуре и пластике јадранског подручја (плетерна орнаментика).

II разред

ДОБА СРЕДЊОВЈЕКОВНЕ БОСАНСКЕ ДРЖАВЕ

1. УТВРЂЕНИ СРЕДЊОВЈЕКОВНИ БОСАНСКИ ГРАДОВИ И ДВОРОВИ БОСАНСКИХ ВЛАДАРА (Бобовац, Врандук, Травник, Острожац, Јајце, Бочац, Добој, Зворник ...)

2. СРЕДЊОВЈЕКОВНА МИНИЈАТУРА, ИЛУМИНИРАНИ РУКОПИСИ И ФРЕСКО ЦИКЛУСИ; ВИЗАНТИЈСКА УМЈЕТНОСТ
Утицаји рашко-моравске школе (Мирослављево јеванђеље, 12. вијек; Хвалов зборник, Хрвојев мисал, Мостарско јеванђеље 14 вијек; фреске манастира Добруна код Вишеграда)
3. НАДГРОБНИ СПОМЕНИЦИ-стећци/ некрополе у Радимљи (Столац), Крековима (Невесинје), Блудињи.
4. РАДОВИ У МЕТАЛУ – производи умјетничких заната из збирки фрањевачких самостана (Краљева Сутјеска, Крешево, Фојница, Стара православна црква у Сарајеву).

III разред

ХV-ХVIII ВИЈЕК

1. ЕЛЕМЕНТИ УРБАНИХ СТРУКТУРА ОСМАНСКОГ ПЕРИОДА.
Чаршија, џамија, медресе, ханови, каравансараји, хамама, безистани, текије, турбета, ћуприје.
2. СТАМБЕНА АРХИТЕКТУРА И КУЛТУРА СТАНОВАЊА У ОСМАНСКОМ ПЕРИОДУ.
Сврзина кућа, Беговина код Стоца, Велагића кућа у Благају, Почитељ...; богата декорација ентеријера)

САКРАЛНА АРХИТЕКТУРА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ ХV - ХVIII ВИЈЕКА

Примјери класичног стила османске архитектуре поткуполних џамија:

- Алипашина џамија, Бегова џамија, Царева џамија – Сарајево; Карађозбегова џамија – Мостар...);
- Сакрална архитектура бизантског и западног круга (Стара православна црква у Сарајеву, Ломница, Тавно, Озрен, Возућа...;

- Самостан Св. Марије, Сребреница, Вареш...)

3 УМЈЕТНОСТ ВИЗАНТИЈСКОГ КРУГА, БОСАНСКИХ КАТОЛИКА И СЕФАРДА

Илуминација јеванђеља и иконе;

Мирославово јеванђеље

Фреско циклус из Ломнице, 16. вијека

Златарство фојничког и кршевског круга;

Старо јеврејско гробље и храм у Сарајеву, Хагада ...

IV разред

УМЈЕТНОСТ XIX ВИЈЕКА И МОДЕРНО ДОБА

- 1) **АРХИТЕКТУРА ИСТОРИЦИЗМА И ПРОМЈЕНА УРБАНИХ СТРУКТУРА ОСМАНСКОГ ПЕРИОДА** (нове тенденције у бх. архитектури).
- 2) **СЛИКАРСТВО, ГРАФИКА И СКУЛПТУРА** до Другог свјетског рата.
- 3) **УМЈЕТНИЧКЕ ПРИЛИКЕ** након Другог свјетског рата и савремена кретања:
  - Јован Бјелић,
  - Стојан Ћелић,
  - Никола Гвозденовић,
  - Мерсад Бербер,
  - Габријел Јуркић...

Дизајн, филм, фотографија;

Заштита споменика и музеологија;

Питање обнове и реконструкције.

ИСТОРИЈА

I разред

1. Увод у историју
2. Основне напомене о предисторији
3. Предисторија на просторима данашње Босне и Херцеговине, Србије и Црне Горе, Хрватске. Значајнија археолошка налазишта.
4. Основне напомене о историји старог вијека, посебно античке Грчке и Рима
5. Балкански простор у античко доба
  - Становништво – Илири, Келти, Трачани
  - Остаци грчке културе
  - Римско освајање. Илирски ратови
  - Организација римске власти
  - Тековине римске културе
6. Пропадање античког друштва. Успон Византије

II разред

1. Основне напомене о историји средњег вијека
2. Прадомовина Словена, сеоба, насељавање на Балканско полуострво и Источне Алпе, Самов савез
3. Покрштавање Јужних Словена. Стварање јужнословенских држава (Хрватска до 1102. Рашка до средине 12. вијека; Дукља до краја 12. вијека; Самуилова држава); Хрватска у саставу Угарске, до 1527.
4. Рашка за владавине династије Немањић; Зета Балшића и Црнојевића; Српска деспотовина
5. Дубровник у средњем вијеку; Почети млетачке власти на источном Јадрану

6. Средњовјековна босанска држава
  - Босна за банова, до 1377.
  - Вјерске прилике. Црква босанска
  - Краљевина Босна. Обласни господари. Херцеговина
  - Социјалне прилике; Културно наслеђе
7. Турско (османско) освајање балканских земаља

III разред

1. Основне напомене о историји новог вијека, до 1878.
2. Организација турске (османске) власти на балканском простору, до краја 18. вијека
  - Административно уређење. Босански пашалук – ејалет. Аутономија Црне Горе
  - Вјерске прилике. Социјално-економски односи. Буне и устанци.
  - Миграције
  - Културно наслеђе
3. Јужнословенски народи под хабсбуршком и млетачком влашћу.
Ратови са Турским (Османским) царством. Ускоци. Војна крајина. Револуција 1848.
  - Дубровачка република. Илирске провинције. Култура
4. Покушај реформе Турског (Османског) царства. Први и Други српски устанак. Србија до 1878. Црна Гора до 1878.
5. Босна и Херцеговина од краја 18. вијека до 1878. Социјално-економски односи. Буне и устанци Срба. Покушај отпора реформама, покрет Хусеина Градашчевића. Административне промјене. Интервенција Омер-паше Латаса.
6. Велика источна криза. Покрет дон Ивана Мусића Берлински конгрес.

IV разред

1. Основне напомене о историји Европе и свијета од 1878. до 1990.
2. Србија од 1878. до 1912. Црна Гора од 1878. до 1912. Троједница – Хрватска, Славонија и Далмација у Хабсбуршкој монархији од 1878. до 1914.
3. Босна и Херцеговина у Хабсбуршкој монархији од 1878. до 1914. Анексија 1908.
4. Балкански ратови. Балкански простор и Први свјетски рат. Версајски мировни уговор.
5. Краљевина СХС 1918.-1929. Краљевина Југославије 1929.-1941.

Државно преуређење 1939. Бановина Хрватска. Осврт на простор Босне и Херцеговине.

6. Други свјетски рат и Краљевина Југославија.
  - Априлски рат и подјела Југославије. НДХ
  - Антифашистичка борба
  - Стварање социјалистичке Југославије
7. Југославија 1945. – 1990. Осврт на простор Босне и Херцеговине (основне напомене)
8. Култура

ГЕОГРАФИЈА

ПРОГРАМСКИ САДРЖАЈИ

I разред

ОПШТИ ПОДАЦИ О БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

Босна и Херцеговина – Географски положај у Југоисточној Европи и на европском континенту;

Административно-територијалне одлике – величина, границе, облик територије и државно-друштвено уређење;

Процес транзиције – економска, друштвено-политичка, одбрамбена транзиција;

Босна и Херцеговина и међународне интеграције – Европска унија (ЕУ) и НАТО пакт.

Геоколошки проблеми у Босне и Херцеговине – главни узрочници загађења животне средине, мјере и активности на заштити квалитета животне средине;

II разред

ПРИРОДНОГЕОГРАФСКЕ ОДЛИКЕ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

Макро-морфолошке цјелине: Перипанонска и посавска равница – хорст планине и побрђа. Планинско-котлинска морфолошка цјелина – планински вијенци, била и поља, котлинско-долинска подручја; Медитеранска – ниска Херцеговина, уски приморски појас Неум-Клек;

Главни типови климе: умјереноконтинентална, претпланинска, планинска, измијењено јадранска и јужнојадранска клима;

Хидролошке одлике: ријеке у Босни и Херцеговини, ријечни сливови - црноморски и јадрански, језера у Босни и Херцеговини, Јадранско море;

Биогеографске одлике: главне специфичности копнених и акватичних биома;

III разред

ДРУШТВЕНОГЕОГРАФСKE ОДЛИКЕ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

Демогеографска обиљежја и процеси: број и природно кретање, размјештај становништва и густина, миграциона кретања, структуре становништва и депопулација становништва;

Мрежа насеља и водећи привредни центри;

Природни ресурси и привреда: пољопривреда – структура аграрне производње и географски потенцијали развоја;

Енергетски и сировински ресурси - структура енергетских извора и њихова налазишта, сировински потенцијали и њихова лежишта;

Просторне и структурне одлике индустрије – важније индустријске врсте и њихов географски размјештај;

Одлике терцијарних дјелатности – саобраћај, туризам и трговински односи;

IV разред

РЕГИОНАЛНОГЕОГРАФСKE ОДЛИКЕ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ И СУСЈЕДНЕ ЗЕМЉЕ

Физиономске регије Босне и Херцеговине;

Нодално-функционалне регије Босне и Херцеговине;

Географске одлике Србије и Црне Горе – положај, величина, границе, становништво и привредна структура

**Регионалногеографске одлике Србије и Црне Горе;
Географске одлике Републике Хрватске – положај, вели-
чина, границе, становништво и привредна структура
Регионалногеографске одлике Републике Хрватске;**

ОБЈАШЊЕЊЕ

Овај програмски садржај је обликован према концепту заједничких програмских језгри, уважавајући линеарно-концентрични (комбиновани) систем програмирања како би се (бар дјелимично) избјегла непотребна понављања.

Концепција овог наставног плана односи се на изучавање географије Босне и Херцеговине и прилагођена је захтјевима и потребама допунског географског образовања за средњошколски ниво ученичке популације у иностранству. Географски садржаји завичајног карактера побуђују нарочито интересовање ученика, те њихова успјешна реализација има посебан васпитно-образовни значај. При томе је, поред осталих, неопходно уважавати принцип заснованости географских садржаја на научним чињеницама и истинама, као и принцип корелације ових програмских садржаја са сродним наставним садржајима из процеса редовне наставе. Поред бројних циљева наставног процеса географије посебно треба имати у виду развијање код ученика осјећања патриотизма и хуманизма, критичког мишљења, еколошке културе и етничке и вјерске толеранције. У процесу квалитетне и успјешне реализације овако сажетих програмских садржаја географије незаобилазна је улога креативних способности наставника-географа и уџбеничке географске литературе.